

ÂLİ/SİZ ALEVİLİK'E REDDİYE

Refusal of Alevism without Ali

Gegen ein Alevitentum ohne Ali

Sadık ACAR *

ÖZ

Bu çalışma en temelde son on yıllarda ortaya çıkıp yaygınlaşan, bugün de çokça gündeme gelen ve nispeten taraftar sayısında görece bir artışı sağlayan “Alisiz Alevilik” söylemini ele almaktadır. Alisiz Alevilik söylemini yayanlar, hem konu içeriğini yapılandırırken hem de kaynak seçiminde hiçbir bilimsel tutum sergilemedikleri gibi daha çok ideolojik bir tutum içerisinde görüş bildirmektedirler. Kurgulanmış bu söylem içerisinde Alevi yolunun beslendiği yahut esinlendiği ana kaynaklara ya hiç başvurulmamış ya da çoğu zaman geleneğin kendi söylemine rağmen bu temel kaynaklar göz ardı edilerek, geleneğin kendi içinden olmayan argümanlarla bir karşı söylem geliştirilmeye çalışılmıştır. Özellikle siyasallaştırılmış İslam fenomeni ile Aleviliğin ve diğer birçok ezoterik öğretinin beslendiği İslam’ın irfan geleneği arasında bir ayrım varamayan veya varmak istemeyen bu ideolojik tutum, İslam’ın topyekûn reddedilmenin kestirme ve ferah bir yol olduğunu düşünerek Alevilik İslam dışıdır söylemini bir kaçış yolu olarak kurgulamaktadır. Diğer taraftan otantik Alevi söylemi içerisindeki Hz. Ali imgesinin de gerçekte olmadığı, bu imgenin tamamen geleneğin kendi duygusal kurgusu olduğu dillendirilmekte, özellikle tasavvuf literatürü göz ardı edilerek, bugün gerçek olup olmadıkları konusunda şiddetli tartışmaların yürütüldüğü bir geleneğin, hadis geleneğinin verilerini esas kabul edilerek farklı bir Hz. Ali imajının olduğu söylenmekte ve gerçek

* Marmara İlahiyat Fakültesi, Felsefe Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Yüksek Lisans, sadikacarr@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6870-6534.

Ali imgesinin de bu olduğu belirtilmektedir. Aleviliğin söylemindeki Ali düşüncesinin bir kurgudan ibaret olduğunun ve gerçekte Hz. Ali'nin Sünni İslam geleneğinin söyleminde tarif edildiği üzere olduğunun vurgulanması aynı şekilde Alevilik İslam dışıdır söyleminin bir türevidir. Oysa bu iddia aynı ideolojik aidiyet içerisinde gelişigüzel bir seçkinin ürünü olup hala gerekçelendirilmeyi beklemektedir. Bizce bu iddialar binlerce yıldır süregelen bir geleneğin kadim söyleminin anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple de bir reddiye olarak düşünölmüş bu yazı bu çerçevede ele alınıp işlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alisiz Alevilik, İslam, İslam Dışılık, Hz. Ali, Sünnilik.

ABSTRACT

This study mainly deals with the discourse of “Alevism without Ali”, which has emerged and become widespread in recent decades, and is still on the agenda today as the number of supporters relatively increase. Those who spread the discourse of Alevism without Ali more express their opinions in an ideological attitude than they exhibit any scientific attitude both in establishing the content of the subject and in selection of sources. In this constructed discourse, the main sources that the Alevi path uses or is inspired by are either never consulted, or often, despite the tradition’s own discourse, a counter-discourse was tried to be developed by ignoring these basic sources with arguments that not belong to the tradition itself. This ideological attitude, which cannot or does not want to reach a distinction between the politicized Islam phenomenon and the knowledge tradition of Islam on which Alevism and other esoteric teachings are fed on, fictionalises the discourse that Alevilik is non-Islamic as a way of escape by considering the total rejection of Islam is a short and ease way. On the other hand, it is stated that the image of Hz. Ali in the authentic Alevi discourse is not real and that this image is entirely the emotional fiction of the tradition. Ignoring the Sufi literature in particular, it is said that there is a different image of Hz. Ali based on the knowledge of the hadith tradition, a tradition in which fierce debates are carried out today about whether they are real or not, and it is indicated that this is the image of the real Ali. The emphasis that the idea of Ali is a fiction and that Ali is actually described in the discourse of the Sunni Islamic tradition is likewise a derivate of the discourse that Alevism is non-Islamic. However, this claim is a product of a random elite from the same ideological identity, and is still waiting to be confirmed. In our opinion, these claims stem from a lack of understanding of the ancient discourse of a tradition that lasts for thousands of years. For this reason, this paper, which is thought as a refusal, is discussed and treated within this framework.

Keywords: Alevism without Ali, Islam, non-Islam, Hz. Ali, Sunnism.

ZUSAMMENFASSUNG

Diese Studie befasst sich hauptsächlich mit dem Diskurs eines „Alevitentums ohne Ali“, der in den letzten Jahrzehnten entstanden ist und sich seitdem weit verbreitet hat. Dieser Diskurs wird auch heute noch häufig diskutiert und erfreut sich einer relativ großen Anhängerschaft. Dabei legen diejenigen, die die Idee eines Alevitentums ohne Ali zu verbreiten suchen, weder bei der inhaltlichen Präsentation des Themas noch bei der Auswahl der Quellen eine wissenschaftliche Haltung an den Tag, sondern vertreten viel mehr eine ideologische Position. Die Vertreter dieses konstruierten Diskurses konsultieren die Hauptquellen, auf die das Alevitentum zurückgeht oder von denen es inspiriert ist, entweder gar nicht oder ignorieren diese und versuchen, mit Argumenten, die nicht aus der alevitischen Tradition selbst stammen, einen Gegendiskurs zu entwickeln. Bei dieser ideologischen Haltung kann oder will offenbar nicht zwischen dem Phänomen eines politisierten Islams und der islamischen Tradition der Weisheit, aus der sich das Alevitentum und viele andere esoterische Lehren speisen, unterscheiden: Da eine Ablehnung des Islam als Ganzem dieser Ideologie als der kürzeste und bequemste Weg erscheint, flüchtet sie sich in einen Diskurs, demzufolge das Alevitentum außerhalb des Islam zu verorten sei. Andererseits wird auch behauptet, dass das im authentischen alevitischen Diskurs anzutreffende Bild Alis nicht der Realität entspreche, sondern durch und durch von den Gefühlen der Anhänger der Tradition bestimmt sei. Ohne Berücksichtigung der sufistischen Literatur stützt man sich auf die Hadith-Tradition, obwohl deren Authentizität Gegenstand heftiger Diskussion ist, und verkündet, dass ein anderes Bild von Ali existiere und dass dieses das wahre Bild sei. Die Aussage, dass die Vorstellung von Ali im Diskurs des Alevitentums rein fiktiv sei und dass Ali in Wirklichkeit so gewesen sein soll, wie er im Diskurs der sunnitischen islamischen Tradition beschrieben wurde, ist ein Derivat der Behauptung, dass das Alevitentum außerhalb des Islams zu verorten sei. Beide beruhen auf derselben ideologischen Position und sind Ergebnis einer willkürlichen Argumentation. Eine stichhaltige Begründung wurde bislang nicht vorgetragen. So scheint es vielmehr, dass derlei Behauptungen von einem mangelnden Verständnis des Diskurses einer jahrtausendealten Tradition herrühren. Ziel des vorliegenden Artikels ist es, diese Positionen zu widerlegen.

Schlüsselwörter: Alevitentum ohne Ali, Islam, außerislamisch, der Heilige Ali, Sunniten.

Alisiz Alevilik söylemi son on yılda bir hayli tartışılır konu olarak Alevi inancını meşgul etmektedir. Bazı yazarların ve özellikle Avrupa Alevi örgütlenmeleri içerisinde meselenin savunuculuğunu yapan bir takım dernek yöneticilerinin şöyle ya da böyle Aleviliğin İslam dışı bir gelenek olduğunu ve Alevilik içerisindeki Hz. Ali'nin konumunun gerçek Ali'yle örtüşmediğini, bu sebeple de aslında Alevilerin bir yanılısına içerisinde bulduklarını dillendirdiler.¹ Bu düşünceler elbette karşılıksız kalmadı. Hem Alevi entelijansiyası tarafından konu gündeme alınıp cevaplar verilemeye çalışıldı hem de konunun doğrudan içeriğine vakıf olmayanlar tarafından siyasallaşan Sünni İslam karşısında yeni bir tutunulacak dal olarak düşünüldü.

Peki ama geçmişin restorasyonuna neden ihtiyaç duyuldu? Bu başkalaşma talebinin nasıl sonuçlar getireceğini henüz bilemiyoruz. Fakat bu soru şayet teolojik bir kriz içerisinde gelişen bir boşluğa, kırlmaya işaretle sorulmuşsa son yüzyılın dönüşümleri göz önüne alındığında ekonomi-politik bağlamından uzak olarak düşünülemez. Yani yeni teolojik inşa ve restorasyon talebi ekonomi-politik savrulmanın yeni arayışı olarak da düşünülmelidir. Bu sebeple Ali/siz Alevilik tartışması teolojik olmaktan önce ekonomi-politik bir tartışmadır. Ayrıcalık talebinde bulunan yeni teolojik grup, yeni ekonomi politığın söylemi içerisinde hareket edebileceği bir teolojik mekân/ boşluk yaratmak istemektedir.

Alevilerin geçen yüzyılın ortalarından itibaren girdikleri deneyimler, klasik örgütlenme ve erkân biçimlerini derinden sarsmıştır. Geleneğin takipçileri kendi söylemini dökemediği kapları ya terk etmek ya da yeniden gözden geçirmek zorunda kalmıştır. Ocak kültüründen tutalım da mürşit talip ilişkisine, musahiplik ceminden tarım zamanına bağlı olarak organize olmuş sayılı Perşembe gecesi ritüellerine kadar birçok klasik yapılanma yeni ekonomi-politik içerisinde bir savrulma yaşamıştır. Özellikle köyden kente göçten başlayarak, formel eğitimin ve hukuk geleneğinin kendi kültürel rollerinin birçoğunu üstelenmesi, kente dayalı yeni ilişki biçimlerinin benimsenmesi, “Dede” etrafında kurulun klasik erkan ve yaşantının yanında dernek, vakıf gibi kuruluşların yeni bir yönetici zümreyi, otoriteyi ve onların siyasi ilişkilerini var etmesi teolojik çalkantının/boşluğun yeni fenomenleridir.

---

1 Konuyla ilgili tartışmanın tarihsel serüveni için bk: <https://www.aleviocagi.com/alisiz-alevik-ic-savas-silahidir/>

Özellikle son kırk yılın ideolojik karmaşası içerisinde geleneğin bazı öznelinin ön plana çıkartılıp, teolojik olandan politik olana bir kaymanın yaşanması da bahsedilen teolojik boşluğun sonuçları arasında gösterilebilir. Örneğin Hacı Bektaş Veli yerine son kırk yılda sanki rakip öznelermiş gibi Pir Sultan Abdal'ın ön plana alınması, özellikle bozuk vergi düzeni ortamında, haklı olarak adil olmayan düzene başkaldıran tarihsel bir *itirazın* yalıtık halde başat görülmesi geleneğin kendi *itikadının* gölgelemesini beraberinde getirmiştir. Sadece emek savununa indirgenmiş bir eylemin/*praksisin* teolojik ilkedden kopartılması, niyeti de çoğu zaman karartmış, yönsüz bir belirsizliği doğurmuştur. Musa Nebi'nin yolculuğunda balığı unutmaması gibi mücadelenin temelde ne için ve ne amaçla olduğu çoğu zaman unutulmuştur. Bu tek yanlı belirlenimler, Aleviliğin insan olmaya, kendine arif olmaya ve dolayısıyla Hakk'ı bilmeye dönük irfani boyutunu nispeten de olsa gölgede bırakmıştır.

Yine aynı yıllar içerisinde geleneğin kodeksi olarak görülmesi gereken türkü, deyiş gibi şiirsel(teo-poetik) ifadelerin yerini protest, özgün müzik gibi ifadelere bırakması, hele ki anlatsal kimliğimizi taşıyan bu türkü ve deyişlerin meze tabağında türkü bar gibi bir garabetle, arabeskle harmanlanması, geleneğin yayın kuruluşlarının da reklam gelirleri üzerinden buna çanak tutması yaşadığımız bir diğer gerilemedir/*regresyondur*. Bahsedilen bu gibi süreçlerden tutalım da giderek başta dede-talip ilişkisi olmak üzere geleneğin kendi tarihsel kastlarının yeni "Sol" eğilimli marjinal gruplar tarafından feodal bulunmasına kadar tüm deneyimler aynı boşluğun ve geçiş sürecinin hastalıklı/*patojen* semptomları olarak görülmelidir.

Patojendir çünkü süreci olmayan ve ereğinden kopartılmış ideolojik, tüketim ve eğlence kültürüne malzeme yapılmış bir sapmanın ürünleridir. Bu gelişmeler, bugün başkaca geleneklerin, tarihsel tecrübelerin ve törelliklerin hemen hepsinin de başına geldiği üzere büyük bir anlatı olarak postmodern savrulmadan bağımsız olarak düşünülmez. Sistematik, yani bir merkeze, ilkeye bağlı, kendi kökeni üzerinden kendini var eden tüm anlatıların, küreselleşen sermayenin, kalıcı aidiyetleri, kimlikleri köksüzleştiren yeni anlatısı olan Post-modernizmden nasibi aldığı kadar Alevi geleneğinin takipçileri de aynı karşılaşmayı kendi içinde bir kopuş travması olarak duyumsamıştır. Elbette ki içinden sökülerek geçtiğimiz süreç, her şeyin her şeyle değişebildiği, takas edilebildiği, katı kimliklerin buharlaştırıldığı, bunun yerine bir yerleştirme/*enstalasyon* olarak geçici yeni kimliklerin kolayca tertiplendiği, şimdinin olduğu kadar geçmişin de gelişi güzel bir şekilde düzenlenebildiği bir çağdır. Ölçüsü olmayan değerlendirmelerin çağı içerisinde Ali/Siz Alevi olmak da kişinin

kendi beğenisi, kendi gelişigüzel seçkisi üzerinden hesap vermeksizin kolayca temellendirilmektedir.

Peki, Post-modern selefi hizip olarak görebileceğimiz Alisiz Alevilik neyi çağırılmaktadır? Selefi diyoruz çünkü tersten de olsa aynı kökene gidış, törelliğin yükünü üzerinden atma hezeyanı bir görüngü olarak Alisiz Alevilikte de gözlemlenebilir. Geleneğin kendi törelliğinin önemli bir bölümünü, Hz. Ali üzerinden temsil edilen Muhammedi irfanı bir yük olarak görüp belirsiz bir kökene dönüş selefi bir tutum olduğu kadar tarihsel tecrübeyi politik bir itirazla miras almak istemeyen, bir nevi ailesini beğenmeyen ve bu sebeple de kendi toprağında büyüme istemeyen çocuksu bir tavır, hatta inatçı bir ergenliktir. Nasıl ki Siyasal İslam, Anadolu Sünniliğini, *Volk İslam* bir süprüntü olarak görüp silip süpürmüşse Ali/siz Alevilik de sosyolojik bir vaka olarak Alevi-klasik anlatısını silip süpürmek istemektedir². Bu yeni söylemi dillendirenler tarafından klasik Alevi anlatısının statükocu ve şeriatçı bulunması, bunun yerine yalnızca mücadeleci, sınıfsal ve muhalif kimliğin esas görülmesi gibi tek yanlı belirlenimler aynı istemin sonuçlarıdır. İronik bir şekilde pıreye kızıp yorgan yakma teşbihinde olduğu üzere, “*Bunlar İslam’şa bir İslam değiliz*” diyerek karşılırlarına konumlandıkları ve İslam olarak nitelendirdikleri siyasallaşmış örgütlü yapılarla aynı form içerisinde güya kök’ü bulma gayretiyle töreyi ortadan kaldırma yolunu seçmektedirler. Siyasal İslam’da Alisiz Alevilik de ters yüz edilmiş törellik olarak politiktirler. Ali/siz Alevilik, başı sonu belli olmayan, kolaycı bir seçkiyle ortadan başlayan, adeta bir kolaj olarak hiçbir örgensel tutum sergilemeyen ve keyfi seçkileriyle ortaya koyduğu politik söyleminde fiyakalı bir *abrakadabra* yaratmak istemektedir. Fakat gelgelim ki bir mucize olarak önümüze koymayı vaat ettiği bu yeni *Put*’unun toprağını ise reddettiği geleneğin kendi hamurundan almayı da ihmal etmemektedir. Yani geleneğin söyleminden beslenen bir malzemeyle geleneğe inkâr etmek istemektedir.

Bugün bizim için Hz. Ali’yi savunmak sadece bir ahde vefa değildir. Her tradisyonun bir mihenk taşının var olduğu gözlemlendiği üzere İmam Ali de geleneğin tüm yapısı için bir köşe taşıdır. İhtiyaç duydukları politik restorasyon içerisinde kasıtlı olarak örgütledikleri teolojik amneziyle de aslında bu köşe taşını yerinden oynatmak istemektedirler. Kurucu mitlerin varlığı, toplum inşası, kozmogoniden tutalım da musahiplik cemine, insanın *Kan Kalesi*’ni feth etmesiyle *Hayder* olacağına kadar tüm anlatsal kimliğimiz bugün hala İmam Ali’nin omuzları üzerinde yükselmektedir.

2 Volk İslam ve Siyasallaşan İslam karşılaştırması için bk. Göle, 2011.

Bunu sadece bir iman duygusu olarak dinlendirmek yetmeyeceği gibi bir ağız dalaşına çevirmek de gerekli değildir. Her tradisyon elbette ortaya koyduğu kendi ürünleri üzerinden değerlendirilir. Geleneğin ürünleri de uluorta meydandadır. Geleneğin kadim söylemine rağmen, verilmiş ürünlere, ulu ozanların her iki kelimesinden birinin *Hak-Mubammed-Ali* olmasına rağmen bu işin böyle olmadığı ifade etmek ya bu ulu ozanların riya içinde oldukları ya da cehaletle böyle davrandıklarını söylemiş olmakla eş değerdir. Fakat düğünde, cenazede, ritüelde ozanın gülbengini okuyup kendisine itibar etmemek de o denli riyakârlık ve imansızlıktır.

Bugün geleneğin dilinde *Kırklar Mitosu*, *Şebber-Şübber* anlatısı, *Fatıma Ana Darı*, insanın *Konuşan Kur'an* olması gibi tüm ifadeler bir şekilde Hz. Ali üzerinden temellenir. Tüm bunların bir kurmaca olduğunu veya gerçekte hiçbir bağlantısı olmadığı dile getirmek hali hazırdaki töre ve ürünler üzerinden söylersek açıkça abesle iştigal etmektir. Ozanların, Pirlerin, erenlerin dilinden düşürmediği Pençe-i Âl-i Abâ'yı, Ehl-i Beyt'i, Ali evladını, Kerbala'yı yok sayarak varılan bir oluşum belki sosyolojik bir değer taşımakla beraber Alevilikle ilişkisi üzerinden kurulabilecek hiçbir teolojik değer taşımayacaktır. Yeni topluluğun da kendisini yeni bir isimle ve kimlikle ifade etmesinde elbette bir beis yoktur. Fakat ortaya çıkan durum itibarıyla bir emek ve isim hırsızlığı söz konusudur.

Sıklıkla yapılageldiği üzere Alevi irfan öğretisinin tevhdî yapısından bir kesit alarak onun üzerinden keyfi bir kimlik savunusuna kalkışmanın hiçbir tutulur yanı yoktur. Her gelenek/*tradisyon* tarihsel tecrübenin, kültürler arası kaynaşmanın, aktarmanın ürünüdür. Bu sebeple de deryanın kendisi katreye indirgenemez, klasik bir deyişle "bütün parçalarının toplamından başkadır". Aleviliği de Şamani bir köken veyahut Zerdüşî öğretisi gibi öğretiler üzerinden temellendirmek, İslam olmasın da ister *Luviler* olsun isterse *Gnostikler* olsun demek gerçeği ortadan kaldırmayacaktır. Alevi inancı tevhdî bir inançtır. Bahsi geçen tüm inanç yaşantılarından izler bulunabilir ve geçtiği tüm havzalardan edindiği bir bereketi vardır. Fakat bu onun ne İslam dışı olduğuna ne de Ali/siz olduğuna delil olabilir. Pozitivist bir okumayla İslam gerçekliğini Sümer'den aldı, Sümer de Mısır'dan aldı gibi yakıştırmalar teşbihlerin, dile döküşlerin, ritüellerin bu ortak benzerliklerinin arkasındaki ontik birliği bilmemekten kaynaklanır. Kaldı ki bu tarihsel tecrübeler insanlığın ortak mirasıdır ve alan da veren de insandan başkası değildir. Alevi irfanı içerisindeki ritüelleri, başka toplumlar içerisindeki benzerliklerle izah etmek de aynı okuma biçiminin kolaycılığıdır.

Alevi irfan geleneği Vahdet-i Vücut öğretisinin bir halk nezdinden karşılığını bulmuş yegâne ifadesidir.³ Varlığın birliği fikri ve yaşantısı, küçük gruplarda deneyimlenmiş olsa da vahdet fikrinin halk düzeyindeki eşsiz deneyimi Alevi halkı dışında henüz gözlenmemiştir. Bu İrfan yaşantısı açısından İnsan, Tanrı ve doğanın tevhid ilkesi olarak Hakk'ın kâmil aynası olması bakımından da tüm varlığın hüviyeti olarak Kur'an-ı Natık'tır. İnsan, Kâbe başta olmak üzere sembolik olan tüm ifadelerin de aslıdır. Bir şamanın doğayla özdeşleşmesi, doğayı kutsaması, doğa güçleri içerisinde esrik bir deneyimle kendini kaybetmesi bugün doğaseverlik ve giderek doğa-taparlık içerisinde kimilerine sevimli gelebilir. Oysa İnsanın hakikatının bu sembolik dışı vurumları, yani doğada ve doğa varlıkları üzerinden kendiliğe yapılan sembolik atıflar, Hay'der'in varlığında, insanın bizatihi Tanrıyı kendinde bulması ve kendinde göstermesi bakımından aşılıp ve klasik formunu bulmuştur. Retro ve çocuksu bir tutumla arkaik formlara dönmek, teolojik bir regresyondan başka bir şey değildir. Aleviliği başka gelenekler üzerinden temellendiren grupların aşılıp teolojik karvayışları yüceltip İmam Ali üzerinden kâmil formunu bulmuş haline yermeleri Alevi irfanı yeterince kavramadıkları göstermektedir.

“Hz. Ali Aleviliğin oluşumuna herhangi bir katkıda bulunmamıştır” söylemini savunup “Ali ve Alevi fikriyatı arasında esaslı ve doğrudan bir bağın olmadığı göstermeyi” hedef edenlerin ortak paydası Aleviliğin İslam dışı olduğuna kanaat getirmeleridir. Zaten peşinen Sünni bir refleksle İslam olarak bilinen gerçekliğin Sünni İslam'la eş tutulması, bunun dışındaki dini yaşantıların yok sayılması konuyu içerden bir kavrayışla bakmanın da kapısını kapatmaktadır. Bahsedilen yaklaşım geleneğin tüm söylemini ütopyacı romantik bir yanılsama olarak değerlendirip tüm şifâî geleneği askıya alarak Sünni İslam'ın söylemini ve yazını mutlak hakikat addetmektedir.

Gerçek Ali diye öne sürülen tipoloji de Sünni literatürün mutlak kabulü üzerinden yapılırken, İslam'ın ilk gününden bugüne ulaşmış *Batini, Ezoterik, Mistik, Tasavvufi* öğretisi ve anlatılar baskılanıp tıpkı bugün ortodoks ilahiyat camiasının tasavvuf kürsüleriyle hesaplaşıp onları yok saydıkları gibi her nedense yok sayılmaktadır. “Burada Mitsel bir tasavvurla Ali yüceltmesi yapılıyor, gerçekte böyle bir Ali yok” demek de törel tecrübelerin nasıl yapılandıklarını bilmemekle ilgilidir. Elbette mitsel anlatı Ali karakterinin çeper alanıdır fakat göz ardı edilen yahut hiç fark edilmeyen bu

3 Vahdet-i Vücut öğretisi için bk. Sunar, 2003.

çeper alanının bir de merkezi olduğu fikirdir. İşte bu merkez, Ali karakterinin Tanrı tasavvurudur. Fakat Alisiz Alevilik söylemi geleneğin anlatsını pergelin iki ucunun da yere basmadığı, yani merkezsiz bir genişleme olarak konumlandırmaktadır. Eğer bu bakış açısından hareketle örneğin miraç anlatsı üzerinden rivayet edilen hadis geleneğine bakacak olursak kolayca bir tavırla “Gerçek Muhammedin” de gerçek miraçla ve yine İslam’la çok da ilgisi olmadığını, Hz. Musa yazısıyla gerçek Musa’nın uyuşmadığını, hatta gerçekte Musa yahut İbrahim, İdris, Nuh gibi şahsiyetlerinin hiç yaşamadıklarını kolayca söyleyebiliriz. Peki neden yok sayılıyor? Yazılı literatüre geçmemiş olduğu için mi? O halde şifai geleneğin tüm anlatsını koskoca bir yanılısama olarak kenara mı koymamız gerekiyor? Örneğin Musa Peygamber Tevrat’ta bahsetmeseydi, İbrahim’in, Yakub’un, İshak’ın ve İsmail’in hiç yaşamadığını mı iddia edecektik? Literatüre aktarılmamış olmak bir şeyin yokluğuna işaret etmez, en fazla yazılı literatüre geçilmiş olması bir şeyin varlığına dair kanaati güçlendirir. Kaldı ki *satr*’dan/yazıdan çok *sadr*’a/sohbete vurgu yapan tüm geleneklerin çoğu zaman yazınsal aktarıma mesafeli durdukları da göz ardı edilmemelidir. Alevi inancında da özellikle 14. yüzyılla birlikte Ali anlatsının başladığını dillendirenlerin, bu tarih öncesinde Ali tasavvurunun bugünkü kadar hâkim olmadığı söylemleri aynı kolaylıktan başka bir şey değildir. Örtülü olarak şifai kültür yok sayılmakta, yazı karşısında söz/sohbet/tevatür/logos bir nevi inkâr edilmektedir. Bunun ise hiçbir haklı gerekçesi yoktur. Keyfi olduğu kadar art niyetlidir.

Lafı döndürüp “Sizin Ali adıyla yüceltiğiniz şahsiyet mescide gidip namaz kıları, oruç tutardı, bildiğimiz şerri yaşantı içindeydi, bu Aleviliğin neresindedir?” diye soranların aynı Ali “Ben *Natik-ı Kuran*’ım” demektedir, peki bu tam olarak ortodoks Sünni anlatının neresindedir? Tenzihî bir okumanın dışına çık[a]mayan, tevhitte nasip almamış bir şeriat formasyonu, *İnsan-ı Kâmil*’in ilahi kelamın aynası olduğunu, velayet makamında konuşanın bizatihi Hakk olduğunu nasıl kabullenecek ve nasıl içine sindirecektir? Cevizin kabuğunu mutlak hakikat zannederseniz içinden bahsetme ve içini yeme zahmetini de rahmetini de peşinen ortadan kaldırırsınız. Hermeneutik(*Yorum-Bilim*) bilmeyen ve yapamayan bir bakış açısı bizi pozitivist çerçeveye hapsedmekten öteye götürmeyecektir. Kutsal metinlerin hermeneutüğünü dikkate almazsanız tüm tasavvuf tarihini ve içeriğini bir kurmaca olarak vahiy dışı olarak görebilirsiniz. Kaldı ki tüm kutsal metinlerin içerisinde bu tür tefsir, tevil ve tabir okumaları yapılmaktadır. Hermeneutik, bir ilkeye bağlı olarak yapılır ve bu ilke

aynı zamanda çeperin merkezidir. Alevilik söz konusu olduğunda tüm Ali anlatısı da bir ilkeye bağlı olarak aynı yöntemle yapılandırılır.⁴

Bunun dışında yüceltilen Ali'nin Alevilerin romantik ve ütopyacı söylemi olduğunu savunanların Alevilik haricindeki hemen hemen diğer tüm tariklerin silsilesin de Hz. Ali'ye varmasını, İslam'ın ilk yaşantılarından itibaren ilk mutasavvıfların ve sonrasında ilk tarikatların, Rufai, Kadiri, Mevlevi, Melami ve daha birçok yorumun da aynı Ali tasavvuruna başvuru yapmasını nasıl izah etmektedirler? Tasavvuf ıstılahında Cüneyd-i Bağdâdî'den (ö.297/909) başlayarak, Ebû Nasr es-Serrâc'a (ö. 378/988), Ebû Nuaym el-İsfahânî'den (ö. 430/1038) Hücvîri'ye (ö. 465/1072), Ferîdüddîn Attâr'dan İbn Arabî ve Mevlana'ya kadar doğrudan Alevilik içerisinden görülmeyen birçok özne ve gelenek tarafından Hz. Ali tasavvuru yazılı olarak hem aktarılmaya ve hem de velayet mertebesinde baştacı edilmeye başlanmıştır. Sanıldığına aksine Alevilik başta olmak üzere bu geleneklerin romantik ütopyacı bir söylemle bir yüceltme yapmadıkları bilakis yüce'den kalkarak geleneklerini inşa ettikleri söylenmelidir. Örneğin İslam tasavvufunun doruk ismi İbn Arabî'nin kitabül İsrâsı'nda kendi miraç yolculuğunu anlatırken vardığı makamlardan birinde Ali ile karşılaşması, ilmin şehrine varmadan Ali ile sohbet etmesi, miraçlamada bahsedilen yüzüğün orda da bir motif olarak birebir kullanılması miraç anlatısının doğrudan Alevi literatürünün kurguladığı bir durum olmadığını göstermektedir. Yine Niyazi Mısıri'nin Ehli Beyt vurgusu Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in peygamberler nezdinde görmesinden dolayı Osmanlı Devleti tarafından Limni adasına sürgün edilmesi ve daha birçok sufinin benzer durum ve söylemleri Hz. Ali'nin ortak bir payda olarak tüm tasavvuf irfanına yayıldığına delilidir.⁵

“Ali siz’in bildiğiniz Ali değil, Alevilik İslam içinde değil” demek kolayca meseleyi çözmektedir. Tüm deyiş doğuş anlatısı, ayinler, cem erkânı, kurucu mitler, cenazeden bayramlaşma ritüeline kadar tüm söylenceler bir mesel, misal veya bir menkıbe anlatısı olarak Kuran metnine atf yaparken, ozanların poetik felsefeleri bir kur'an meali olarak önümüzde dururken *“Alevilik eh işte biraz da İslam'dan etkilenmiştir”* demek ne bilimden ne de ırfandan nasip almamış olmayı gerektirir. İslam nedir? sorusu üzerine yeniden düşünülmesi gerekmektedir. Dikkat edilirse bu söylemi yayanların zihninde İslam peşinen Sünni Arap yaşantısıyla özdeştir. İslam'ın karşı devrimi hiç yaşanmamış gibi, Emevî karartması hiç olmamış gibi, bir *Harre Olayı*,

4 Kutsal metinlerin okuma biçimleri için bk. Ers, 2018.

5 Bk. Niyazi Mısıri, (der. Arzu Meral) 2012.

Kabe'nin mancılıkla ateşe verilmesinden tutalım da Kerbala olayına kadar tüm bu süreçler hiç yaşanmamış gibi sanki İslam ilk günden bugüne hep Sünni İslam'ın söyleminden ibaretti de sonradan Aleviler gibi gruplar ortaya çıkıp onu romantize ettiler demek aslında tarihte de bilmemektir. Sahih olup olmadıklarına bakılmaksızın hadis anlatısını referans göstererek İslam'ın tasavvuf geleneğini yok saymanın hiçbir iler tutar yanı yoktur.⁶

“Alevilik; Caferilik üzerinden Hz. Aliye ve İslam'a bağlandı. Oysa Alevilik-İslam ilişkisi tarihi gerçek olmaktan çok, milliyetçi ve ümmetçi ideolojinin, devletin ve sünni İslam'ın beyin yıkama çabasıdır. Bu yüzden, çalışmamıza “Alisiz Alevilik” adını koyduk diyenlerin “Alevilik bir harmandır” “Eb içinde biraç da İslam vardır” gibi çocuksu, hiçbir gerçekliğe dayanmayan söylemleri aslında somut, tarihsel bir geleneği reddederek içine katılabilecekleri bir yargı gününü, sorumluluk bilincini de reddetmek istemelerinden ileri gelmektedir. Bu geçmişi organize etmeye yöneltilmiş retroaktif çaba konuya duyarlılığı olan Alevi entelijansiyası açısından hafife alınmadan çalışma yürütülmeli ve doktora düzeyinde cevaplar verilmelidir. Bu söylem kendi kurgusunu bir seçki üzerinden, bazı kaynakları ön plana çıkartıp, bazılarını yok sayarak inşa etmektedir. Bir yapı-söküm üzerinden kurgunun nasıl inşa edildiği gösterildiğinde başka okumaların da olanaklılığın mümkün olduğu görülecektir. Örneğin Şii literatür üzerinden bir yol izlenseydi, ortaya nasıl bir tablo çıkacaktı bakılmalıdır. Kaldı ki Aleviliğin kendi yazılı literatürü, sözel geleneği, menkıbeleri, mitleri, deyişleri, doğuşları uluorta meydandadır.

Bugün biz Alevilere düşen, insan olmanın erdemini ve emeğini yüceltmek ve elimizden geldiğince bu yolu sürebilmehtir. *“Kerbala kompleksinden kurtulmak”* tabirini marifetmiş gibi ileri sürüp Aleviliği bir sınıf mücadelesine indirgeyenlere Kerbela'nın insanlık onuru için verilmiş bir hak ve onur mücadelesi olduğunu ve bugün matem günlerinde *İnsan*'ın yasını tuttuğumuzu hatırlatmalıyız.

İçinden geçtiğimiz süreç, maalesef, her şeyin neredeyse mubah sayıldığı *“Everything goes”* diyen insan tipini başat kılmıştır. Kendi toprağımızdan kalkarak, kendi yerelliğimizi, kendi törelliğimizi koruyarak, kendi törel alışkanlıklarımızın tarihsel yatağında evrensel insan ülküsüne katılmanın yollarına bakmalıyız, yerelliği olmayan bir evrensellik soyut bir tasarımdan başka bir şey değildir. Alevi irfanı, insanlık sofrasına son derece önemli eserler koymuş, insan olmanın erdemini çağlar ötesinden bugüne taşıyabilmiş son derece özgün bir yoldur. Bu yola girmek, yolda

6 Harre olayı için bk. Öztürk, 2012.

kalabilmek ve yolu sürebilmek içinden geçtiğimiz zifiri karanlık düşünüldüğünde bugün daha çok önem taşımaktadır. İçinden geçtiğimiz süreçte insan olmak da insan kalabilmek de hiç olmadığı kadar zordur. Hakk Çalap hepimizi *İnsan*'la karşılaştırıp hepimize İnsan olmayı nasip etsin.

KAYNAKÇA

- MUHYİDDİN İBNÜ'L-ARABİ, (2007). *Fususul' Hikem*. Çev. M.Nuri Gençosman. İstanbul: Ataç Yayınları.
- ELİADE, Mircea (2012). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*. İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- ELİADE, Mircea (2009). *Dinler Tarihinin Giriş*. İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- ERS, İzzet (2018). *Kutsalın Yorumu*. İstanbul: Siyah Kitap Yayınları.
- GÖLE, Nülüfer (2011). *Modern Mabrem*. İstanbul: Metis Yayınları.
- SADREDDİN KONEVİ (2014.) *Vahdet-i Vücut ve Esasları*. Çev. Ekrem Demirli. İstanbul: Kapı Yayınları.
- NOYAN, Bedri (2002). *Bütün yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik I-VIII*. Ankara: Ardıç Yayınları.
- NİYAZİ MISRİ (2012). *Risale-i Hasaneyn*. Der. Arzu Meral. İstanbul: Revak Yayınları.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (2006). *Alevi Bektaşi Kimliği*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- SUNAR, Cavit (2003). *Tasavvuf Felsefesi veya Gerçek Felsefe*. İstanbul: Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri (2012). *Ebu Hanife*, İstanbul:2012, Yeni Boyut yayınları.